

FARKAS GYÖRGY ÉLETE ÉS JELLEME.

Farkas György, szent-gericzei unitárius pap és nyugalmazott esperes született 1800-n februárban Kobátfalván, a mai Udvarhely-megyében, atyja nevét viselte, anyja Gábor Borbára; tanulását Szent-Mihályon kezdette, a derék, buzgó és becsületes Gálfalvi István mester keze alatt, a ki tanulási kedvét s más jó tulajdonait látván, addig serkentgette felsőbb iskolákba menetelre, míg magát rászánta, s 1814. podgyászat hátára véve, atyjával Kolozsvárra ment, ott a volt szent-mihályi pap és esperes Kelemen Bénéiamin fiánál, ma is köztiszteletben élő nagy jótevőnk Kelemen Benő urnál, mint egyetlen ismerősüknél szállottak meg, s — a mint hozzám irt levelében maga mondja — ott vetette le bocskorát, melyet addig viselt, kérve az Istent, segítse őt meg, hogy ne legyen kénytelen azt többé felkötni... Isten meghallgatta.

Előbb több urfiakat szolgált — ugymond — mint szegény fiu, csekély jutalomért, ruhát takarított, collegium szolgája volt, vizet hordott, udvart sepert, s estve a vagyonosb tanulóknak csak háta megett ülhetett a gyertyához, hogy tanulhasson. Így jutott világsághoz... Így folyt az, míg deákságig felmehetett — csak mehetett volna, mert dolmánya*) nem levén: egy évig Neutralista-nak kellett maradnia**) Ekkor — mint szintén maga írja — egy kopott magyarkára tett szert s fölöltözvén diáknak, (Togatus) néhai Körmőczi János püspök neje, Barra Zsuzsánna — Isten porát is nyugtassa meg jóságáért — testvéréhez, a hires Dr. Barra Istvánhoz ajánlotta be tanítónak, Miklós nevü fia mellé, s ott volt szálláson és kosztón, sőt pénzfizetése is volt, míg végzett. Ezenkívül pénzfizető több tanítványa is volt, a mi őt csakhamar azon kedvező helyzetbe juttatta, hogy sok gazdag szülők gyermekeinek adhatott pénzt; mert a mit nehezen szerzett, gondosan megtakarította, sorsához képest meghuzódott, szűkösen élt, és soha sem pazarolt. Az volt gazdasági axiomája: a nap keresményéből valami hadd maradjon meg holnapra.

*) A theologus diákok szabályszerű magyar szabásu egyenruhája.

**) Ezek a gyermekek sorából kikerült, a tógás diákok közé be nem juthatott szegény sorsu tanulók voltak.

Ez uri házzal való viszonya, szellemi látköre nagyobb kiterjedésének s anyagi javult helyzete megszilárdulásának volt eszköze. A mint végzett, pártfogója másik fiával, Dr. Barra Imrével — annak kérésére — 1824-n Pestet és Bécsset megjárta, mindkét városban hosszasabban mulattak, vidékeire kirándultak; Schönbrunn, Klosterneuburg, Baden s több helyeken ismereteit és ismeretségét gyarapította. Régi kedves barátja Koronka László még itt léte alatt azon hirrel lepte meg, hogy Iklandra papnak van kinevezve, a mit el is fogadott.

Uj hivatalát még azon évben elfoglalta s viselte 1836-ig. Itt ismerte meg s vette el Hajdu Sára szeretett hitvesét, egyikét a Szék testben, erkölcsben, érzületre nézve tiszta, erőteljes és szebb nemes leányainak, hozzá mindenben hasonlót és egészen méltót, a kitől József nevü fia s Anna leánya született; az első 17 éves korában, szívök, rokonaik, barátaik és minden jók méltó bánatára, meghalt, akkor, midőn annak, hogy belőle atyja nyomain járó ember fog lenni, már sok bizonyosságát adta volt; utóbbi Csipkés Péter iklandi lelkeshez ment férjhez, férjét boldogítva, az egyháznak és hazának derék gyermekeket szült és nevelt, Albert m. kir. honvéd főhadnagy, Endre m. kir. távirtda tiszt, Katalin hajadon. E lány a szívök öröme, házuk disze és virága volt mint hajadon, korán özvegységre jutva mindkettőjük gyámola, szemefénye, büszkeségök s agg napjaik vidámító angyala, boldogsága.

1836-n szent-gericzei pappá s csakhamar maroskőri esperessé választatott. Itt kezdődik Farkas György kiható nyilvános élete. Ő addig készült, anyagi jóllétének alapján hitvesével együtt munkás méhként dolgozva, már iklandi pap korában pár ezer forint érő birtokot szerzett, s a közdolgokban élénk részt véve, az unitárius egyház életben az időtájt megindult mozgalom által kiválólag érdekelte, a szellemi tevékenység föltételeit ezalatt annyira megszerezte, hogy csak pályakör kellett tehetségei s közügyszerető lelke érvényesítésére. Kettős feladata, uj állása megadta azt. Szentgericze vezér unitárius egyház a maroszkői körben: a reformáció legelső korára megy vissza eredete, a falu lakói mind székelyek, szabad nép, vagyonos, értelmes, czimeres és bebíró adományos nemeseinek száma is tekintélyes volt, ezer körüli általános létszáma; Mária Terézia korában fegyverrel megvédett régi temploma, sőt ekkleziiai vagyona, a papság és mesterség nem szűk dotatioja, híres mesterei s virágzó felekezeti iskolája, a nép vagyonossága s miveltségi magasb ösztönei által erősítve, gyámolítva azt eredményezte, hogy a község-

nek valamennyi szomszéd felett kitünő nagy értelmisége volt századok óta, s van ma is. Szentgericze irányt adott a vallási és szellemi téren, döntött a politikai kérdésekben, kétszáz értelmes szavazó ment a székgyűlésre és követválasztásokra. 1848—49-n csaknem egy század nemzetőrt állított sikra és számos honvédet.

Ily község és ekklézsia papjának lenni szerencse és nem könnyü.

Farkas mintha arra az állásra lett volna teremve. A Szentgericzei papnak nem szabad szegénynek lenni, hivei szégyenlenék azt. Ezért nem volt elég tekintete Kozma Gergelynek és Sipos esperesnek, kik egymást felváltva előtte szolgáltak. Munkásnak kell lenni, a dolgot markolva megfogni; mert Szentgericze népét munkásságban egy nemzet népe sem mulja feljül, kevés éri utól. Jól él, hort iszik, sok hust fogyaszt, jól öltözik, gyermekeit taníttatja, tehát sokat s jól kell dolgoznia, hogy szükségeit fedezhesse, mert birtoka aránylag nem nagy. Belső embereitől is megkivánja a szorgalmasságot és munkát. Farkasnál megvolt. Szentgericze népe eszes, gondolkozó, ítélő; jelleme önérzetes, daczos, büszke; akaratát érvényesíti, befolyását mutatni, felsőségét belső embereivel szemben, kivételesen ugyan, de éreztetni szereti és szokta. Ambíciója az, hogy az ekklézsia és falu közdolgát ők intézik. Nekik senki nem parancsol. Ők tudják, mi jó nekik, legjobban. Farkas jól ismerte azt. Ő lángész volt, de gyakorlati talentumban feljül haladta összes hiveit. S emberismerete, lélektani érzéke és tapintata páratlan. Mindig meghallgatta hiveit, azok kibeszélték magukat, elmondották közjóra szóló gondolataikait, tanácsot adtak, terveket dolgoztak. Farkas érdeklődve s türelemmel hallgatta végig, olykor tetszését fejezte ki, jóakaró arcot csinált hozzá. De napokkal azelőtt mindig megbeszélte néhány bensőbbjével, együtt a „legjobbat“ megállapították, s mikor a kérdéshez mind hozzá szólottak, az, a kit ő legértelmesebbnek vagy elég népszerűnek és befolyásosnak tartott, azzal nyomósan indokolva előterjesztette a dolognak egy másik oldalát is, a mint t. i. azt ők fogták fel, természetesen követelés és erőszak nélkül, egészen a közjót állítva szem elé s a határozást hiveitől várva. Így érte ő el, hogy akarata legtöbbször elfogadtatott, a közönség mint a maga gondolatát mondotta ki azt határozatul. Tényleg uralkodott népe lelkén, mint ministerek barátai cselekedtek.

Ez volt a közdolgokban Farkas György eljárása. Ennek tulajdonítandó, hogy az ő negyven évi espedége alatt a Szentgericzei ekklézsia csaknem újra született; a torony és templom megszilár-

dittatott, orgonát és új harangot szereztek a helyett, a mit 1848 —49-n ágyunak ajánlottak, a régi rozszant ház helyett tágas, kényelmes, diszes palota épült új csűrrel s melléképületekkel, új deszka kerítésekkel; a kopár, pusztá, kietlen czinterem deszkával bekerített gyönyörű gyümölcsössé alakult át, s részint alólírott ajándéka, részint az esperes által tett vásárlás útján tetemesen megnagyobbított; külsői erdőkkel, mezőkkel, rétekkel szaporodtak; új mesteri lakot építettek s telkéhez a Kuti- és Koronka-féle két szomszéd telket megvásárolták. Én emlékszem gyermekkorombeli állapotára szülőföldem unitárius parochiájának, egybehasonlítva azzal a mostanival, úgy képzelem, mintha száz év haladása s műveltsége állana közbül. A ki itt jár a művelt külföldről, meglepi az impozáns fekvésű templom, czinterem és papi lak komoly méltósága s a mindenújabb alkotáson kifejeződő külső szépség és rend, a belső jóllét beszélő jelei pedig az unitárius hitesszeme mély talajban szilárdan állásáról, a hivek buzgóságáról és áldozatkészségéről, valamint az itt szolgált pap igaz vallásosságról, jó izléséről és népszerűségéről tesznek kedvező tanubizonyságot.

Farkas György ezen alkotó és javító szelleme esperes köre más unitárius egyházaiban is számos emlékből maradt fenn.

Sikereinek másik oka az ő társadalmi műveltségében s személyes kiváló tulajdonaiban van. Senki nálánál Krisztus hivebb tanítványa nem volt. Ő csak szeretett és megbocsátni tudott. Hiveit a nagy mester emberszerető szavával ölelte magához. Megsérteni nem lehetett. Mikor bántalmazták is, védte azt, a ki tette. „A harag szól belőle — mondá — s a felgerjedt indulat viszi rosztára“. A székelly népi romlatlan, jóféle népi, csak hirtelen föllobbanó haragu s vélt igazáért bármilyen szélsőségre kész. Ők engem szeretnek, tudják, hogy papjok vagyok s rosztukat nem kívánom; csak belső lelki állapotjok vagy a külső rájuk való hatás nem engedi, hogy megfontolják, mit cselekesznek. Én megbocsátok nekik már most, nem bosszankodom rájuk, nem vitázok velök, annál kevesebbé rovom meg, mert az hozzám nem illik, s mert tudom, hogy holnap bizonyosan bünbánólag kérelnék meg“. Társadalmi érintkezéseiben mindig egyforma, előzékeny, nagylelkű és háládatos volt hozzájuk. A papfizetés próbaköve a papi népszerűségnek. Ő hiveit nem zaklatta, nem erőltette lehetetlenre, időt engedett, módot nyújtott tartozásuk teljesítésére. Hagyott is feledésbe elég tartozást. Mikor bérét vitték, generositással fogadta őket, megemberelte, kiemelte a buzgókat, de nem éreztetett a hidegebbekkel szemben neheztelést. Ezt a függetlenség-

get jelleme, vagyona és takarékosága adta meg. Mikor hiveit csapás érte, ott volt mellettök s az igaz részvét bánatos, mikor örömlük volt, az abban való szívvvel osztozkodás örömkönyeit hullatta velök együtt. Sorban kereste fel hallgatóit ünnep- és vasárnapokon s mint egy apostol úgy ült velök, kedélyesen társalgott a ház urával és asszonyával, s megczírogatta, megdicsérgette a tisztán felöltözve körülte sompolgó kis fiukat és leányokat. Ha őt keresték fel nevenapján, vagy a hosszú téli estéken, mint vendégszerető házigazda barátaiként fogadta, s minden megújuló éves névnap megújította a közte és hivei közötti kedves benső viszonyt.

A közérdekek és kötelesség iránti mély érzésének tanui a köztudat és jótékonyossági tények.

A szentgericzei egyháznak bársony katedratarakót s urasztali abroszt, a papi lakhoz 30 frttal vásárolt kis telkecskét ajándékozott. A maroskőri papi özvegy-árvái alap létrehozásában köri jegyző néhai Kelemen István és ő főtényezők, ő maga egyszeris máskoris 100 forintnál többet adott; az alap 2000 frtot tesz, s kamatából az özvegy papnak évenként 14 forintot, az árvák 12 éves korukig 3 frt 50 krt kapnak. Csak buzgó folytatók kellenének, hogy a szerény kezdet — a mi a munka legnehezebb része — megizmosodjék s jótékonyossági rendeltetésének nagyobb mérvben megfelelhessen. Kötelességérzete mellett tanuskodnak a kik őt ismerték és a közjegyzőkönyvek. Míg egészsége meg volt, soha el nem maradt semmi helyről, gyűlésből, ünnepélyről, a hol megkellett jelennie. Nem akadályozta őt saját érdeke, költség, követelő magán érdekek kényessége. Ha kívánta a közügy, ment és áldozott, ha szólította a kötelesség, meghallotta és engedelmeskedett. A köri partialisokra és zsinati tanácsokra Farkas György széke üresen, ajka, ha szólani volt szükség, néma, s erszénye, ha áldozni kellett, zárva soha nem maradt. Templomot mulatni, főleg papnak, véteknek tartotta, imádkozni keresztény erénynek, szeretni embertársait, jót tenni és kegyesen élni már itt e földön elkezdődő mennyei üdvnek.

A politikát nem tartotta papi hatáskörébe tartozónak; egyébként alkotmányos és loyális érületű s kivált utóbb conservatív szabadelvű volt. Csodálatos, hogy mint a legbuzgóbb unitáriusok egyike, a közös iskolát kezdettől fogva Kriza püspökkel együtt melegen pártolta, akkor, midőn még a consistorium határozottan ellenezte, s a kik pártolták, nem szívesen nézte. Ő 1869—70. körül, mikor a kormány felszólította a felekezeteket ez ügyben, azonnal ez eszme mellé nyilatkozott s a maroszeiki felügyelővel községében közös is-

kolát akart állítani, úgy, hogy legyen két tanító, egyik unitárius, a másik református, s tegye a templomi szolgálatot ki-ki maga felefeleketénél, tanítsanak a közös iskolában együtt egyebet, mindkettő külön a magáéinak vallást, a képét mindkét részen levő hallgatók adták volna a maguk tanítójának, az állam is segítette volna meghatározott pénzüsszeggel, s így az iskola és tanítás korszerű lendületet vehetett volna. De az E. K. Tanács nem hogy helyeselje, sőt megpirongatta érette. A szentgericzei reformátusok is akadályozták, félve az átállás esélyétől, s így jó szándéka meghiusult. Később a Képviselő Tanács nézetei megváltoztak, akarták, hogy vegye újból kezébe a dolgot; de ő azt felelte, hogy nagyon sajnálja, de a kedvező alkalom elsiklott. Mikor a kormánynál akarat és pénz volt, nálunk nem volt hajlam; most van, de most a kormánynak nincs pénze. Ez a meg nem értetés s jóhiszemű legnehezebb törekvésének füstbemenése, sőt életében első és utolsó megfeddetése volt az — írta hozzám intézett egyik levelében — a mi közpályáján leginkább búsította; ámbár később megnyugtatta magát, hiszen — ugymond — egy igénytelen falusi pap tanácsot csak nem adhatott ily nagy fontosságú és nehéz kérdésben.

Hogy e kérdésben Farkast nem hallgatták meg, vagy nem értették meg, annál csodálatosabb, mert az ő érzülete és jelleme egyenességéről s vallásos buzgóságáról annyira meg volt győződve az unitárius egyházközség, hogy a főtanácsokon nem volt rá eset, hogy felszólalásait, vagy a jegyzőkönyvekre tett helyeslő észrevételeit figyelembe ne vették volna. Sőt sokszor a leghevesebb elvi vitákban, ha ő más elv vagy valamely fél mellett felszólalt, legtöbbsnyire lecsillapult a szenvedélyek árja, nem egyszer irányt változtatott a tanácskozás, s a kit elakartak itélni vagy a mit elejteni evidens volt már a szándék, az ő felszólalása megmentette, s más utra terelte az elméket és közvéleményt. Engem sokat csillapított egész életében, az embereket váltig igyekezett meggyőzni szenvedélyességem mellett is — szándékaim tisztasága iránt s haragjokat — tőlem kéretlenül is — mérsékelte irányomban. Azt mondogatta sokszor: „Barátja vagyok, kimondhatlanul szeret engem, fáj szívének, hogy úgy félre értenek, ne vegyem rossz néven hivatlan prokátorkodását. Hozzám való szeretetből s a közügyért teszi“. Nem vettem rossz néven, de hasznát sem láttam, mert makacsította ellenfeleimet, kik azt hitték, hogy tudtommal van eljárása.

Életéből néhány érdekes mozzanatot megemlíteni érdekesnek s rá nézve jellemzőnek látom.

Klosterneuburgban azon zárda Prior-ja, hol az osztrák fejedelmek porai nyugosznak, Cserei őrnagy vezetése mellett tett látogatása után, őket ozsonnával vendégelte meg, s midőn őt kérdezte kiléte iránt, az őrnagy közbeszólólag azt felelte: egy erdélyi Arianus papságra készülő! Ott nincsenek Arianusok, hanem Socinianusok — jegyzé meg a Prior, kérdőleg nézvén reá. Farkas ezt a jó feleletet adta: ugy van, Erdélyben nincsenek Arianusok. De később nem mulatta el megjegyezni az őrnagynak, hogy rosszul látszik ismerni az erdélyi hitvallásokat.

1872-ben gróf Tholdalagi Viktor Brace angol utazót vitte el házához, ugy ajánlotta őt be, mint puritanus-t. Szívesen fogadta s kitünő asszuszölő borral vendégelvén meg, midőn már jó kedvük volt, a vallásról is beszélgetni kezdtetek. Van szerencsém a hitvallást ismerni — mondá Farkas — az ő dogmájuk E.-Amerikában az, a mi nálunk a reformátusoké. De szerény nézete szerint, az csak ugy felelne meg a jó valódi értelmének, ha Brace urék kihagynák dogmájokból: 1) a trinitast, 2) a praedestinatiót, 3) Jézus elégtételét. Vendége nem mondott ellene, sőt hazaérkezéttével szószerint és rokonszenvesen beszélt el egyházi lapjukban vele volt párbeszédét, a mint erről később Kriza püspök őt értesítette.

Ez is érdekes alkalommal történt. Midőn e sorok írója kolozsvári házáat a püspök és Farkas esperes 1873-n meglátogatták, Welsin porosz főmérnök lakott az emeleten s szalonjában Bismarck és Moltke arczképeit kifüggesztve látván: Farkas e megjegyzést tette: „Pár év előtt olvasta valahol, hogy Németország olyan, mint a bolygó zsidó, sem élni, sem meghalni nem tud. Most azonban ez a két ember életet adott neki!“ A mérnök figyelmes lett rá s kérdezte a püspököt: Was sagst der alte Herr? Megmagyarázván neki szavait: lángba borult szeme, arcza s csakhogy meg nem csókolta az öreg esperest.... Ez olyan észrevétel vala édes Tisztelendő ur — mondá Kriza püspök — mint a mit Brace-nak tett vala. Ekkor beszélt el aztán a dolgot s így tudta meg Farkas, hogy szavait az Atlanti tengeren túl is százezerek olvassák.

Velem is történt egy furcsa esete. 1854-n készült zsinatra. Én akkor otthon Szentgericzen paraszt gazda — vagy ha ugy tetszik — hétszilvafás nemes ember voltam. Hivott, menjek el vele. „Nem vagyok én — mondá — parasztnak való, a kinek főlénye a nyers erő, míg az enyim a szellem. Itt nálunk ugyan azon téren, az urat földie mindig le fogják győzni. Nyuljon azonban tollá-

hoz,*) s akkor az egész falu nem ér önnel.“ Nincs is mivel kimenjek, az sincs hová menjek. Nekem van egy fölösleges aranyom — viszonzá — átadom, aztán Gróf Mikó ott van. Maradjon Kolozsváron. Ott van önnek helye, nem az ekeszarvánál.

Igy mentem én be végkép Kolozsvárra.... Farkas György itt lett az én barátommá. Aranyáról szólnunk soha szabad nem volt. Adósa vagyok maig, cserébe sirig tartó szeretetemet s tiszteletemet adtam.

Mint a gyürü fejből a gyémánt: ugy tűnik ki Farkas György életéből a jellem. Egyszerű az, de ragyogó, természetes és azért vonzó.

A szegény nép közül emelkedett ki, de csak érületben s műveltséggel; rokonszenve azé maradt halálaig; nem szégyenlte, nem tagadta, sőt őszintén megvallotta, s míg a nép fiaihoz forrón érzett, az aristocratiának, a mely valóban az erények és élet nemességén alapult, hódoló barátja s tisztelője volt. Sorsával azonban meg volt elégedve, s magasbra és más sorsára nem vágyott.

Munkásságban kereste örömét, azt vagyonnak tartotta, polgári kötelességnek s a férfi igaz díszének, a mi egészségessé tesz, jóllétet ad, vagyonhoz és függetlenséghez visz. Munkás fiaiban van a haza főereje, azok a nemzet díszei.

Takarékos volt, szűkön költött, minden napról tett el valamit, számított s feljegyzett mindent, ezért szükségét soha nem látott, a mi kellett mindig meg volt, még áldozott is a köznek és szegényeknek.

Közügyszeretete példányszerű, kötelességérzete élénk, övéihez gyöngéd, honához hív, barátai iránt egyenes, az igazat kimondani bátor, az elnyomottak, méltatlanul vádoltak és szenvedők erős és elszánt védelmezője.

Buzgó, de nem intolerans unitárius, szívében hordozta e hitfelekezet nagy szenvedéseinek emlékezetét; mindent megtett erősítésére; a nép neveléseért s az iskolákért lelkesült; öröm volt rá nézve, ha jót hallott, leverte, ha szomorut. Az angolokkal való szövetségünket jövőnk reményhorgonyának (szerinte vasmacskájának) tartotta. Erdélyt és a székelységet ifju szívvél szerette, de az Uniót s Magyarországot egységét előmozdította. A Keresztény Magvető-nek szorgalmas olvasója, pártolója és terjesztője volt, s az unitárius jeles hit-szónokokat és írókat kiválóan becsülte.

*) Ennek értelme az, hogy Toldy Ferencz épen ez időtájatt az Uj Magyar Muz eum tárczájában szemlét tartván a provincia írói felett, Agricola cikkeit szokatlanul kiűntette s ajánlotta az irodalommal rendesen foglalkozást..... Agricola én voltam.

A közvagyont szentségnek tartotta, mit csak gyarapítani szabad, károsítani nem. Pénz- és vagyonkezelése egész életén át feddhetetlen volt és kifogástalan. Ekklezsiájának atyja, esperesi körének igazságos és tapintatos vezére, a főtanácsnak hív tanácsadója, a vallásközön-ségnek önadaadó, engedelmes szolgálója, a kiben teljesen bizni, a kire minden körülmények közt számítani lehetett. Derék mint ember, hív mint polgár, hasznos mint hitfelekezeti tag.

Két nagy bánat érte őt, előbb fia elvesztése, a kit bálványozá-sig szeretett; öt év előtt neje halála, kivel egy félszázad bú- és örömvegyes folyamában, a szerencse sok kedvességét élvezve, az em-berek nem mindennapi szeretetét kiérdemelve, megelégedetten vándorolt a végczél, a sir komor határa felé Hű élettársa előre ju-tott el oda, ő 1882-ik évi nevenapján, ápr. 24-én reggeli 5 órakor, hivei mind és még százak könnyezve állottak koporsója körül, s fé-nyes szertartás után, Szentgericze új temetőjében, a „Küsver“ leg-magasb csúcsán, fia jobb felől levő sirja mellett, balfelől nyugvó ne-jével egy sirban helyzetetett el. A kikkel szive egy volt, porai azok-kal egyesülnek. Mint követésre méltó életű és jellemű unitárius pap-nak és esperesnek emléke az egyházban örökre élni fog.

JAKAB ELEK.
